

ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ 2017-2018

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΑΝΙΑΤΗΣ

ΠΤΥΧΕΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΥΔΡΑΥΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Εισαγωγή: Υδραυλική επανάσταση και δίκαιο

Από το 19^ο αιώνα και μετά έχει συντελεστεί στη Γαλλία και σε ευρύτερη κλίμακα μία τεχνική επανάσταση σχετική με την διαχείριση και αξιοποίηση των υδατικών πόρων, η «υδραυλική επανάσταση».

Ειδικότερα, κατά τη διάρκεια του τελευταίου τρίτου του 19^{ου} αιώνα, τα έργα που πραγματοποιήθηκαν στις πόλεις για την εξάλειψη των επιδημιών (κατασκευή αποχέτευσης, τοποθέτηση σωληνώσεων) άνοιξαν το δρόμο – κυρίως σε Αγγλία και Γαλλία – στην επανάσταση της υδραυλικής¹. Η επανάσταση αυτή, όπως άλλωστε και η παράλληλή της βιομηχανική επανάσταση, εξελίχθηκε σταδιακά, σε αρκετές φάσεις: ξεκίνησε με ορισμένους σωλήνες που μετέφεραν κάπως καθαρότερο νερό, συνεχίστηκε με την κατασκευή υπονόμων και ύστερα δικτύου ύδρευσης για να καταλήξει στους βιολογικούς σταθμούς επεξεργασίας των λυμάτων και στην εφαρμογή σήμερα εξαιρετικά εξελιγμένων τεχνικών, τόσο για την επεξεργασία του νερού όσο και για την καταπολέμηση διαφόρων μορφών ρύπανσης². Σήμερα, η αγορά του νερού βρίσκεται στα χέρια μεγάλων επιχειρήσεων – κυρίως γαλλικών – που δραστηριοποιούνται σ' όλο τον κόσμο. Το διακύβευμα είναι τεράστιο, καθώς ο κλάδος αντιπροσωπεύει παγκοσμίως, κύκλο εργασιών ενός τρισεκατομμυρίου δολαρίων.

Σε ορισμένες εποχές, ένα νέο δίκαιο αναδύεται για να απαντήσει στις βαθιές φιλοδοξίες και να βοηθήσει την κοινωνία να αντιμετωπίσει νέους στόχους που σχεδιάζονται. Αυτή δεν είναι απλώς η περίπτωση του Δικαίου του Περιβάλλοντος

---

¹ Y. Lacoste, *Το νερό στον κόσμο Οι μάχες για τη ζωή*, Κασταλία Εκδόσεις 2007, σ. 82.

² Y. Lacoste, *Το νερό στον κόσμο Οι μάχες για τη ζωή*, Κασταλία Εκδόσεις 2007, σ. 32.

αλλά και αυτού που έχει αρχίσει μόλις τις τελευταίες δεκαετίες να ονομάζεται «Υδραυλικό Δίκαιο».

Θα ήταν ενδιαφέρον να γίνει προσέγγιση πτυχών της υδραυλικής και της ευρύτερης τεχνικής νομοθεσίας στη γαλλική έννομη τάξη σε συνδυασμό και με κάποια στοιχεία της γαλλικής λογοτεχνίας.

I. Ο δημόσιος χαρακτήρας του νερού

Η μεγάλη νομική ιδιαιτερότητα του νερού των υδάτινων ρευμάτων είναι ότι, αντίθετα με το έδαφος, δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αποκλειστικής ιδιοκτησίας. Πάντως, μία πηγή, ένας έλος ή μια μικρή λίμνη αποτελεί συστατικό μέρος του ακινήτου στο οποίο ανήκει. Το γεγονός ότι το νερό ρέει πάντοτε προς τη θάλασσα, παρά τη στιγμιαία αποθήκευσή του έστω και πίσω από ένα φράγμα, έχει συμβάλει στο να θεωρείται αγαθό μη δυνάμενο να ιδιωτικοποιηθεί³, είναι δηλαδή συγκρίσιμο με τη θάλασσα η οποία είναι κοινό σε όλους πράγμα. Στη Γαλλία ορισμένα υδάτινα ρεύματα και λίμνες ανήκουν στο δημόσιο τομέα. Αυτό ισχύει υποχρεωτικά στις περιπτώσεις ποταμών και λιμνών όπου μπορεί να υπάρξει ναυσιπλοΐα⁴. Η χρονολογούμενη στο απώτερο παρελθόν ιδιαιτερότητα ότι το νερό των υδάτινων ρευμάτων ανήκει στο Κράτος και στους φορείς των διαφόρων βαθμίδων της τοπικής αυτοδιοίκησης, των οποίων το έδαφος διασχίζει, δεν εξηγεί το λόγο για τον οποίο η επανάσταση της υδραυλικής πραγματοποιήθηκε το 19^ο αιώνα, με τη μαζική εφαρμογή ορισμένων τεχνικών οι οποίες ήταν ωστόσο γνωστές αρκετά πριν, όπως ήταν οι τεχνικές των υδραγωγείων. Η αστική τάξη που αποτελεί κλειδί για να επιλυθεί το πρόβλημα αυτό, όπως άλλωστε εκείνη συνδέθηκε με τις αρχές της Βιομηχανικής Επανάστασης, στα τέλη του 18ου αιώνα στην Αγγλία και στις αρχές του επόμενου στη Γαλλία και στη Γερμανία. Αυτή λοιπόν θέλησε να διαθέτει καθαρό και άφθονο νερό στις οικίες της, σπάζοντας το προνόμιο της υψηλής αριστοκρατίας. Επιπλέον, η Βιομηχανική Επανάσταση είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη της μεσαίας αστικής και της μικροαστικής τάξης, καθώς και την αύξηση της εργατικής τάξης, οι οποίες θα επωφεληθούν από τον εκδημοκρατισμό της δημόσιας ζωής για να απαιτήσουν από τους υποψήφιους που ζητούν την ψήφο τους την κατασκευή υποδομών ύδρευσης και

---

³ Y. Lacoste, *Το νερό στον κόσμο Οι μάχες για τη ζωή*, Κασταλία Εκδόσεις 2007, σ. 31.

⁴ Y. Lacoste, *Το νερό στον κόσμο Οι μάχες για τη ζωή*, Κασταλία Εκδόσεις 2007, σ. 33.

αποχέτευσης. Οι δήμαρχοι έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην επέκταση των δικτύων ύδρευσης και αποχέτευσης στις λαϊκές συνοικίες προκειμένου να επανεκλεγούν στο αξίωμά τους⁵.

II. Η ιδιωτική διαχείριση της ύδρευσης στη Γαλλία

Προκειμένου να χτυπηθεί η επιδημία της χολέρας, η οποία έπληξε το 1823 την Ευρώπη και ιδιαίτερα το Λονδίνο και το Παρίσι, έπρεπε να έχει πρόσβαση ο πληθυσμός σε σχετικά καθαρό νερό, για αυτό οι κρατικές αρχές ανέθεσαν στους δήμους αυτό το καινούριο καθήκον⁶. Στη γαλλική έννομη τάξη θεσπίστηκε νόμος το 1828 ο οποίος ανέθεσε στους δήμους και στις κοινότητες την υποχρέωση να εξασφαλίσουν την τροφοδοσία των κατοίκων με νερό. Σχεδόν σε όλες τις χώρες η διαχείριση του νερού γίνεται με εδαφικά κριτήρια (σε επίπεδο κοινότητας, δήμου ή διοικητικής περιφέρειας) και μια δημόσια επιχείρηση, η οποία εξαρτάται από την τοπική αυτοδιοίκηση, αναλαμβάνει τη διανομή του νερού, τον έλεγχο της ποιότητάς του, καθώς και την τοποθέτηση και συντήρηση των σωληνώσεων και του εξοπλισμού άντλησης.

Αν τα εργοστάσια, τα ορυχεία, οι σιδηρόδρομοι κ.ά. – με λίγα λόγια όσα αποτελούσαν το 19ο αιώνα την πεμπτούσια της Βιομηχανικής Επανάστασης – κατασκευάστηκαν από ιδιώτες επιχειρηματίες και χρηματοδότες, αντίθετα, το μεγαλύτερο μέρος των εγκαταστάσεων ύδρευσης και αποχέτευσης της επανάστασης της υδραυλικής κατασκευάστηκε από δήμους, με κρατική ενίσχυση στις περιπτώσεις των σημαντικότερων δήμων της Γαλλίας⁷. Ακόμα και σήμερα, στις περισσότερες χώρες, η διανομή του νερού γίνεται από δημοτικές επιχειρήσεις ύδρευσης.

Η Γαλλία όμως αποτέλεσε ένα εθνικό παράδοξο, με την έννοια ότι, σε αντίθεση με ό,τι συνέβη σε άλλες χώρες, μεγάλος αριθμός δήμων συνήψε μακροχρόνιες συμβάσεις με ιδιωτικές επιχειρήσεις που αναλαμβάνουν τις ολοένα και πιο περίπλοκες ενέργειες που απαιτεί η διανομή του πόσιμου νερού. Ταυτόχρονα, ο δήμος διατηρεί το δικαίωμα κυριότητας στις υδραυλικές εγκαταστάσεις. Έτσι στη Γαλλία, ενώ ο ρόλος του Κράτους και των εθνικοποιημένων επιχειρήσεων είχε γίνει ιδιαίτερα σημαντικός σε

---

⁵ Y. Lacoste, *Το νερό στον κόσμο Οι μάχες για τη ζωή*, Κασταλία Εκδόσεις 2007, σ. 31.

⁶ Y. Lacoste, *Το νερό στον κόσμο Οι μάχες για τη ζωή*, Κασταλία Εκδόσεις 2007, σσ. 75-76.

⁷ Y. Lacoste, *Το νερό στον κόσμο Οι μάχες για τη ζωή*, Κασταλία Εκδόσεις 2007, σ. 30.

πλήθος καίριων τομέων της οικονομίας (ηλεκτρισμός, αέριο, σιδηρόδρομοι), δεν παρατηρήθηκε παρόμοια εξέλιξη στον τομέα του νερού.

Στη συγκυρία της κατασκευής μεγάλων υδραυλικών έργων από το Κράτος, έκανε την εμφάνισή της η Γενική Εταιρεία Υδάτων, η οποία δημιουργήθηκε με αυτοκρατορικό διάταγμα το 1853⁸. Οι ιδιώτες καπιταλιστές κατάλαβαν ότι μπορούσαν να αποκομίσουν σημαντικά κέρδη από τη διανομή του νερού. Επίσης, είναι αξιωματικώς η επιρροή που ασκούσαν οι ιδέες του Λουδοβίκου, δούκα του Σαιν - Σιμόν: οι οπαδοί του πρωτοστάτησαν στην κατασκευή του σιδηροδρομικού δικτύου, στη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ και στην υδροδότηση των πόλεων.

III. Το δικαίωμα στο πόσιμο νερό, ένα υπέρτερο δικαίωμα

Η απόφαση 2015-470 του Συνταγματικού Συμβουλίου εκδόθηκε κατά τη διαδικασία των Προδικαστικών Ζητημάτων Συνταγματικότητας, το οποίο ανακινήθηκε από την Εταιρεία Saur SAS κατά της τελευταίας φράσης του τρίτου εδαφίου του άρθρου L. 115-3 του Κώδικα της κοινωνικής δράσης και των οικογενειών. Αυτή η διάταξη απαγορεύει στους προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας, θέρμανσης και φυσικού αερίου να προβαίνουν στη διακοπή των υπηρεσιών τους στις κύριες κατοικίες των πελατών τους ανάμεσα στην 1^η Νοεμβρίου και στην 1^η Μαρτίου κάθε έτους. Από τότε που τέθηκε σε ισχύ ο νόμος 2007-290 της 5^{ης} Μαρτίου 2007 που καθιερώνει το αντιτάξιμο δικαίωμα στην κατοικία και εισάγει διάφορα μέτρα υπέρ της κοινωνικής συνοχής, αυτή η διάταξη του Κώδικα προβλέπει εξάλλου ότι αυτή η απαγόρευση εφαρμόζεται επίσης στους προμηθευτές ύδατος και αυτό ισχύει για όλη τη διάρκεια του έτους. Ιστορικός φορέας που δραστηριοποιείται στην εκχωρημένη διαχείριση υπηρεσιών περιβάλλοντος, ο Όμιλος Saur SAS συνοδεύει τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης και τους βιομηχάνους στα σχέδιά τους τα σχετικά με το νερό, την καθαριότητα, τη μηχανική, τις εργασίες, την αναψυχή και τις πολλαπλές υπηρεσίες. Για να εκπληρώσει αυτήν την αποστολή του, επιχείρησε να αμφισβητήσει διαμέσου του μηχανισμού των Προδικαστικών Ζητημάτων Συνταγματικότητας την απαγόρευση που του επιβλήθηκε, όπως επιβλήθηκε αυτή και στους άλλους προμηθευτές ύδατος, τη σχετική με τη διακοπή της υπηρεσίας για το λόγο ότι οι πελάτες δεν καταβάλλουν τα

---

⁸ Y. Lacoste, *Το νερό στον κόσμο Οι μάχες για τη ζωή*, Κασταλία Εκδόσεις 2007, σ. 77.

χρηματικά ποσά των οφειλών τους. Κυρίως η προσφεύγουσα εταιρεία επικαλέστηκε ενώπιον του Συνταγματικού Συμβουλίου ότι το άρθρο L. 115-3 του Κώδικα επιφέρει μία «υπέρμετρη προσβολή, από τη μια πλευρά, της συμβατικής ελευθερίας και της επιχειρηματικής ελευθερίας και, από την άλλη πλευρά, των αρχών της ισοπολιτείας και της ισότητας των δημοσίων βαρών». Το Συνταγματικό Συμβούλιο δεν πείστηκε, θεωρώντας κατά πρώτο λόγο ότι οι προσβληθείσες διατάξεις αποσκοπούσαν να εμποδίσουν την διακοπή της υπηρεσίας του ύδατος προκειμένου να διασφαλίσουν την πραγματοποίηση του στόχου, ο οποίος έχει συνταγματική αξία, του δικαιώματος κάθε προσώπου σε μία αξιοπρεπή κατοικία (ο οποίος δικαιολογεί, άλλωστε, το γεγονός ότι διαφορετικοί κανόνες εφαρμόζονται στο νερό από τη μια πλευρά και στο φυσικό αέριο ή στην ηλεκτρική ενέργεια, από την άλλη πλευρά). Διευκρίνισε κατά δεύτερο λόγο ότι η διανομή και η διατίμηση του ύδατος λειτουργούν και οι δύο σε μία αγορά ρυθμισμένη, πλαισιωμένη από το νόμο, χαρακτηρισμένη κυρίως από το γεγονός ότι ο χρήσης δεν έχει την επιλογή του προσώπου του παρόχου, έτσι ώστε η προσβολή στην συμβατική ελευθερία και στην επιχειρηματική ελευθερία να μη μπορεί να θεωρηθεί ως αντίθετη στην αρχή της αναλογικότητας. Η θεωρία σχολιάζει ότι αυτή η απόφαση είναι ενδιαφέρουσα δεδομένου ότι κάνει να διασταυρώνονται χρήσεις του μηχανισμού των Προδικαστικών Ζητημάτων Συνταγματικότητας από διαφορετικά οικονομικά υποκείμενα⁹.

IV. Ύδωρ ή ύδατα;

Η σύλληψη των υδατικών όρων από το δυτικό δίκαιο είναι ευθέως επηρεασμένη από μία προσέγγιση χρησιμοθηρική: το νερό είναι ένα εξάρτημα του ανθρώπου, συλλαμβάνεται λοιπόν από το δίκαιο στη λειτουργία των χρήσεών του και της τυπολογίας του¹⁰. Αυτό προέρχεται σε μεγάλο βαθμό από το ρωμαϊκό δίκαιο, σύμφωνα με το οποίο το νερό είναι ένα εξάρτημα της γης υποκείμενο σε ποικίλες χρήσεις. Η πολυπλοκότητα του δικαίου είναι απευθείας προερχόμενη από αυτή τη χρησιμοθηρική προσέγγιση τόσο στο ευρωπαϊκό δίκαιο όσο και στο γαλλικό δίκαιο. Οι χρήσεις δομούν το δίκαιο της προστασίας των υδάτων, η οποία επομένως δεν μπορεί παρά να είναι

---

⁹ S. HENNETTE VAUCHEZ, « ... les droits et libertés que la constitution garantit » : *quiproquo* sur la QPC ? », *La Revue des droits de l'homme*, 10/2016.

¹⁰ C. Joachim, *Le droit de la protection des eaux en Europe : difficultés pratiques et prospectives en droit comparé*, *Petites affiches*, 14/05/2013, n. 96, p. 4.

πολύπλοκη. Μιλάει κανείς για ύδατα: υπάρχουν πολλά νερά ή είναι μόνον οι χρήσεις που είναι πολλαπλές;

Μία μεταβολή παραδείγματος σε αυτήν την προσέγγιση του πόρου, προτείνεται : πρόκειται για το ζήτημα της μετάβασης από μία αποσπασματική σύλληψη (τομεακές Οδηγίες στο περιθώριο της οδηγίας πλαίσιο 2000/60/EK, θεμελιωμένη στις χρήσεις του νερού (Οδηγία σχετικά με τα ύδατα κολύμβησης, οδηγία σχετικά με το πόσιμο νερό, π.χ.) σε μία περισσότερο ενοποιημένη προσέγγιση. Αυτή η τελευταία φαίνεται δύσκολο να δημιουργηθεί, τόσο τα πολιτιστικά διακυβεύματα του νερού είναι ένθετα στους τρόπους διαχείρισης και προστασίας του πόρου. Η χρησιμοθηρική προσέγγιση, θεμελιωμένη στις χρήσεις του πόρου, είναι ιστορικά αγκυροβολημένη στις δυτικές πρακτικές και έχει αρδεύσει την πλειονότητα των δυτικών εννόμων τάξεων. Εξίσου, το νερό έχει μία ιδιαίτερη θέση στο ευρωπαϊκό δίκαιο εξαιτίας διαφόρων προβληματισμών και των διακυβευμάτων που εγείρει. Οι βιοτικές συνήθειες συνδεδεμένες με το νερό γνωρίζουν σημαντικές αποκλίσεις από Κράτος μέλος σε άλλο. Για παράδειγμα, οι προβληματικές για τη ναυσιπλοΐα στην Πολωνία, όπου τα ρεύματα του ύδατος μπορούν να παγώσουν, είναι πολύ διαφορετικές από εκείνες στη Γαλλία όπου αυτό συμβαίνει σπανίως. Ομοίως, σε πολιτιστικούς όρους ο συμβολισμός του νερού και η συνάρτηση σε αυτό τον πόρο μπορούν να ποικίλουν σημαντικά μεταξύ των Κρατών. Από άποψη κανόνων δικαίου, έχει παρατηρηθεί ένας «πληθωρισμός» κανόνων τόσο σε όρους ευρωπαϊκού δικαίου όσο και γαλλικού.

V. Ύδωρ και γαλλικός Χάρτης του Περιβάλλοντος

Ο Χάρτης του Περιβάλλοντος στη γαλλική έννομη τάξη αποτελεί μία καινοτομία, ιδιαίτερα σημαντική, δεδομένου ότι έχει γίνει και αναθεώρηση του Συντάγματος έτσι ώστε να αποκτήσει ο Χάρτης και τυπικά συνταγματική αξία.

Οι περιβαλλοντικοί νόμοι, των οποίων η συνταγματικότητα δεν υποβάλλεται εκ των προτέρων σε αμφισβήτηση με τη συνταγματοποίηση του Χάρτη, περιέχουν μία σειρά καταναγκαστικών διατάξεων. Ο νόμος του ύδατος, δια της γενικότητός του και διαμέσου του άρθρου L. 214-3 του Χάρτη του περιβάλλοντος, δημιουργεί μία διοικητική αστυνόμευση των έργων που επηρεάζουν την προϋπάρχουσα υδραυλική ποιότητα ή ποσότητα. Ο διοικητικός δικαστής, ολοένα και περισσότερο επιλαμβανόμενος, θα εκπληρώνει πιο αποδοτικά το προφυλακτικό του έργο χάρη σε

ένα κανονιστικό υλικό το οποίο επιτέλους συνταγματοποιήθηκε. Στο δικαστικό πεδίο, η απάντηση που έδινε μερίδα της θεωρίας στην αρχή της υιοθέτησης του Χάρτη ήταν αρνητική¹¹.

Ωστόσο, η συνταγματική αξία του Χάρτη του περιβάλλοντος, συνεχίζει να παράγει αποτελέσματα στη νομολογία του Συνταγματικού Συμβουλίου, μέσα από το μηχανισμό των Προδικαστικών Ζητημάτων Συνταγματικότητας, στο ζήτημα της προστασίας του υδατικού περιγύρου και των συνεπειών του νόμου 2012-1460 της 27 Δεκεμβρίου 2012 σχετικού με την υλοποίηση της αρχής της συμμετοχής του κοινού: οι αποφάσεις της ταξινόμησης των ρευμάτων νερού αποτελούν τμήμα των αποφάσεων που έχουν μία επίπτωση στο περιβάλλον, για τις οποίες η συμμετοχή του κοινού πρέπει να προβλέπεται. Με τρόπο πρωτότυπο και μη διατυπωμένο μέχρι τότε, το Συμβούλιο κρίνει ότι το άρθρο L. 214-17 του Κώδικα του περιβάλλοντος (προερχόμενο από το νόμο 2006-1772 της 30^{ης} Δεκεμβρίου 2006 σχετικά με το νερό και τους υδατικούς περιγύρους) «ήταν αντίθετο στο Σύνταγμα πριν την 1^η Ιανουαρίου 2013» (άρθρο 1) αλλά «είναι σύμφωνο με το Σύνταγμα από την 1^η Ιανουαρίου 2013»¹². Σε εφαρμογή του άρθρου 11 του νόμου της 27 Δεκεμβρίου 2012, το νέο άρθρο L. 120-1 του Κώδικα του περιβάλλοντος εισήχθη σε ισχύ την 1^η Ιανουαρίου 2013. Αντίθετα, πριν την 1^η Ιανουαρίου 2013, κανένα μέτρο συμμετοχής του κοινού δεν είχε οργανωθεί από μία νομοθετική διάταξη.

Το άρθρο 7 του Χάρτη ορίζει «Κάθε πρόσωπο έχει το δικαίωμα, στις συνθήκες και τα όρια που ορίζονται από το νόμο, να έχει πρόσβαση στις πληροφορίες τις σχετικές με το περιβάλλον που κατέχονται από τις δημόσιες αρχές και να συμμετέχει στην επεξεργασία των δημοσίων αποφάσεων που έχουν μία επίπτωση στο περιβάλλον».

VI. Η αρχή της προφύλαξης στο Δίκαιο Περιβάλλοντος

Στο τέλος του 20^{ου} αιώνα η αναγκαιότητα να σκεφθεί κανείς μία «αρχή προφύλαξης» δεν ετίθετο σε αμφιβολία. Πρόκειται στην ουσία για μία επανεμφάνιση διότι η αρχή εν

---

¹¹ O. Carton, *De l'inutilité d'une constitutionnalisation du droit de l'environnement ?*, Petites affiches, 02/09/2005, p. 3.

¹² A. Fourmon, *Dispositif de classement des cours d'eau au titre de la protection de l'eau et des milieux aquatiques et valeur constitutionnelle de la Charte de l'environnement : conformité dans le temps à l'article L. 214-17 du Code de l'environnement*, Gazette du Palais, 08/01/2015, p. 13.

μέρει προορισμένη στην επίλυση βαρειών εντάσεων μεταξύ ηθικής και πολιτικής. Ωστόσο, η παλαιά σύλληψη της σύνεσης («φρόνησις»), που εμπεριείχε την ιδέα της προφύλαξης, ήταν θεωρημένη ως το μέσο και η αρετή της πραγματοποίησης αυτού του απαραίτητου συνδέσμου με ολόκληρη την ανθρώπινη ζωή, κάθε ζωή αληθινά και ορθά ανθρώπινη. Το αντίθετο ήταν το απάνθρωπο. Το αντίστροφο ισχύει σήμερα, η εμφάνιση της αρχής της προφύλαξης αναπολεί ένα απλό ζήτημα ανθρώπινης επιβίωσης, που ξεπερνάει με την ωμότητά του ακόμη και το ηθικό ζήτημα¹³.

Η προφύλαξη είναι πριν από όλα μία πηγή διαδικασίας. Πριν να αποφασίσει κανείς για μία πρακτική, μία τεχνική, ένα προϊόν... η δημόσια αρχή πρέπει βέβαια να ερευνήσει για να εντοπίσει τους κινδύνους. Αυτό προϋποθέτει μακρές έρευνες, ακριβείς, «διαφανείς» και κατ' αντιπαράσταση. Αλλά το διάβημα δεν είναι μόνον προοπτικό. Είναι επίσης αναδρομικό, δεδομένου ότι πρέπει να προσδεθεί τόσο στα αποτελέσματα που αποκαλύπτονται από μία πρακτική διαδεδομένη εδώ και μερικές φορές πολύ καιρό, όσο και σε αυτά που προσδοκούνται από μία καινοτομία. Έχει αναδειχθεί το ζήτημα της αναγκαιότητας συνεχούς εκτίμησης των τεχνικών που χρησιμοποιούνται και της επαγρύπνησης, πολύ θεσμοποιημένης έκτοτε (κυρίως στον υγειονομικό τομέα), που πρέπει να ασκείται κατά τρόπο συνεχή. Υπήρχε μία «αρχή» νομική, και μάλιστα κατά μία προσέγγιση μία «αυτόνομη» αρχή, ήδη χρόνια πριν τη ρητή καθιέρωσή της στο Χάρτη του Περιβάλλοντος, πράγμα που χρησίμευσε και στη συνταγματική στήριξη της νομοθετικής απαγόρευσης της υδρορωγμάτωσης από το Συνταγματικό Συμβούλιο¹⁴.

VII Η κληρονομιά της άγριας πανίδας και το παραμύθι «Κοκκινোসκουφίτσα»

Όταν ο Σαρλ Περώ, Γάλλος συγγραφέας που σπούδασε νομικά, συνέγραψε το παραμύθι «Κοκκινোসκουφίτσα», το 1697, στη βάση μίας μακρόχρονης σχετικής προφορικής παράδοσης, περίπου 500 παιδιά ετησίως σκοτώνονταν από λύκους στη Δυτική Ευρώπη¹⁵. Είναι διάσημος διεθνώς για τη συλλογή παραμυθιών (όπως «Ο

---

¹³ G. Delannoï, Sagesse, Prudence, Précaution, Revue juridique de l'environne, ήment 2000 numéro spécial, p. 11.

¹⁴D. Truchet, *Rapport de synthèse*, Revue juridique de l'environne, ήment 2000 numéro spécial, pp. 119-121.

¹⁵ Γ. Παπαδάτος, *Παραμύθι ο... «κακός λύκος»*, Ελεύθερος Τύπος Τρίτη 12 Δεκεμβρίου 2017, Ελεύθερος Τύπος Τρίτη 12 Δεκεμβρίου 2017, σ. 48.

παπουτσωμένος γάτος», «Η σταχτοπούτα»...) τα οποία συνέγραψε για τη διασκέδαση των παιδιών του.

Οι σύγχρονοι Γάλλοι χωρικοί ζητούν την παρέμβαση του Κράτους για το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν, που συνίσταται σε επιθέσεις λύκων στα μαντριά, πράγμα που θυμίζει την περιπέτεια της κοκκινোসκουφίτσας. Ωστόσο, οι 2.000 λύκοι της Γαλλίας (όπως και οι κατά προσέγγιση 20.000 σε ολόκληρη την Ευρώπη) προστατεύονται από τη Συνθήκη της Βέρνης του 1979 ως «θεμελιώδες στοιχείο της ευρωπαϊκής περιβαλλοντικής κληρονομιάς». Ειδικότερα, πρόκειται για σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, που έχει κυρωθεί με το Ν. 1335/1983 «Κύρωση Διεθνούς Σύμβασης για τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης». Στο προοίμιο της αναγνωρίζεται ότι η άγρια χλωρίδα και πανίδα αποτελούν φυσική κληρονομία με αξία αισθητική, επιστημονική, ψυχαγωγική, οικονομική και ενδογενή η οποία είναι αναγκαίο να διατηρηθεί και να μεταβιβαστεί στις επερχόμενες γενεές. Κατά το άρ. 2, τα συμβαλλόμενα Μέρη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να διατηρήσουν ή να προσαρμόσουν τον πληθυσμό της άγριας χλωρίδας και πανίδας σε επίπεδο ανταποκρινόμενο ιδίως στις οικολογικές, επιστημονικές και πολιτιστικές απαιτήσεις, λαμβάνοντας ταυτοχρόνως υπόψη τις οικονομικές και ψυχαγωγικές απαιτήσεις καθώς και τις ανάγκες των υποειδών, ποικιλιών ή τύπων οι οποίοι απειλούνται σε τοπικό επίπεδο. Ωστόσο, το άρ. 9 προβλέπει και σημαντικούς περιορισμούς αυτής της προστασίας, που μπορούν να φθάνουν μέχρι και τη σύλληψη ή θανάτωση ειδών της άγριας πανίδας μεταξύ άλλων για την πρόληψη σημαντικών ζημιών στην καλλιέργεια, την κτηνοτροφία, τα δάση, την αλιεία, τα ύδατα και σε άλλες μορφές ιδιοκτησίας. Συνεπώς, κατοχυρώνεται εμμέσως και το ανθρώπινο δικαίωμα στο νερό, και μάλιστα σε διάφορες χρήσεις του. Μεταξύ άλλων προστατεύονται από την ίδια σύμβαση και οι αρκούδες, οι οποίες κινδυνεύουν ιδιαίτερα στην Ελλάδα στην προσπάθειά τους να περάσουν μέσα από τεχνικά έργα όπως η Εγνατία Οδός.

Η ανθρωπότητα έχει εισέλθει, από το 1992, στην περίοδο της τέταρτης γενεάς των θεμελιωδών δικαιωμάτων, με τις συμβάσεις του Ρίο, κυρίως με τη σχετική με τη συγκράτηση της κλιματικής αλλαγής. Ωστόσο, στις συμβάσεις του Ρίο συγκαταλέγεται και εκείνη για την προστασία της βιοποικιλότητας, η οποία αποτελεί ένα από τα κύρια διακυβεύματα του εικοστού πρώτου αιώνα. Αυτό το ζήτημα γίνεται οξύτερο στους υγροβιότοπους, χαρακτηρισμένους από τις διάφορες λειτουργίες τους και κυρίως από το μεγάλο οικολογικό τους πλούτο. Για μεγάλο χρονικό διάστημα παραμελημένοι

καθώς βρίσκονταν στο περιθώριο, οι υγροβιότοποι συγκεντρώνουν όλη την προσοχή¹⁶. Και η συγκρίσιμη διεθνής σύμβαση κατά της ερημοποίησης, που συνήφθη στους κόλπους του ΟΗΕ το 1994, είναι σχετική με το ανθρώπινο δικαίωμα στο νερό δεδομένου ότι αφορά στο φαινόμενο της ξηρασίας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ: Νερό, ένα αγαθό με νομικές ιδιαιτερότητες

Όπως επισημάνθηκε στην παρούσα μελέτη, το νερό είναι πράγμα αλλά με εν πολλοίς ιδιάζον νομικό καθεστώς, καθώς το μη θαλασσινό νερό είναι κατ' αρχάς πράγμα κρατικό ή δημοτικό κατά κυριότητα και μάλιστα κοινόχρηστο. Η ιδιαιτερότητα του νερού δεν ενυπάρχει μόνον στο Αστικό Δίκαιο αλλά και στο Δημόσιο Δίκαιο, στο πλαίσιο του οποίου κεντρική είναι η δέσμη των αρμοδιοτήτων που διαθέτουν οι Δήμοι ως προς την ύδρευση των κατοίκων της περιφέρειάς τους, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι κατά κανόνα ανατίθεται η αρμοδιότητα της ύδρευσης και της επιμέλειας του δικτύου ύδρευσης σε ένα θυγατρικό νομικό πρόσωπο του ιδιωτικού δικαίου, μία δημοτική επιχείρηση. Άλλωστε, τις δημοτικές επιχειρήσεις ύδρευσης και αποχέτευσης η ελληνική νομολογία τις υπήγαγε στην έννοια των διφυών νομικών προσώπων, γεγονός που τονίζει την έντονη νομική ιδιαιτερότητα του καθεστώτος του νερού και στους δύο μείζονες κλάδους του δικαίου (δημόσιο και ιδιωτικό).

Ειδικότερα, όσον αφορά τη Γαλλία, αυτή ανέπτυξε νομικές και διαχειριστικές ιδιαιτερότητες ως προς το ζήτημα της ύδρευσης, σε διεθνές επίπεδο. Χρησιμοποιήθηκε από μεγάλο αριθμό Δήμων το μοντέλο των συμβάσεων έργου (contracting out) με ιδιωτικές επιχειρήσεις αντί αυτού που έχει επικρατήσει παγκοσμίως (δημοτικές επιχειρήσεις ύδρευσης) ενώ οι Δήμοι παραμένουν κύριοι των εγκαταστάσεων. Μάλιστα, η πολιτειοκρατική λογική, παράδειγμα των οποίων αποτέλεσε ο θεσμός της εθνικοποίησης καιρίων για την οικονομία και για το δημόσιο συμφέρον ιδιωτικών επιχειρήσεων ακόμη και στο συναφή με τον τομέα του ύδατος τομέα της ενέργειας (ηλεκτρισμός, αέριο), ο τομέας του ύδατος παρέμεινε υπό καθεστώς οικονομικής εκμετάλλευσης από ιδιώτες ενώ οι ιδιωτικές επιχειρήσεις της Γαλλίας, οι οποίες έχουν συνολικά μία εμπειρία σχεδόν αιώνων προκειμένου για την ύδρευση, είναι αυτές που κυρίως ελέγχουν την πολύ προσοδοφόρα παγκόσμια αγορά του ύδατος, πράγμα που

---

¹⁶ Y. Petit - Berghem, *Forêt et biodiversité des zones humides en France : Quelles relations ? Quelles perspectives pour l'avenir ?*, Vertigo, 2011.

μπορεί να παραβληθεί με την κινητικότητα της Γαλλίας στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας.

Τέλος, το τρίτης γενεάς δικαίωμα στο νερό συνδέεται ιδιαίτερα με την αρχή της αειφορίας και με τα δικαιώματα της τέταρτης γενεάς, τα σχετικά με τον κόσμο των ζώων και τη βιολογική ποικιλότητα καθώς ενώ η νομική έννοια της προστατευόμενης κληρονομιάς έχει διευρυνθεί ιδιαίτερα, περιλαμβάνοντας και την άγρια χλωρίδα και πανίδα, οι οποίες και αυτές εξαρτώνται από το νερό.

ΑΣΚΗΣΗ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Η αρχή της προφύλαξης

A. δεν αφορά ήδη λειτουργούντα έργα και επομένως δεν συνεπάγεται αναδρομική έρευνα.

B. δεν θεωρούνταν μία νομική αρχή πριν να προβλεφθεί στο Χάρτη του Περιβάλλοντος.

Γ. συνδέεται με την έννοια της σύνεσης.

Δ. Δεν ισχύει τίποτα από τα παραπάνω.

2. Το συνηθισμένο μοντέλο της ύδρευσης

A. είναι η παροχή από τους Δήμους

B. είναι η παροχή από ιδιωτικές επιχειρήσεις με συμβάσεις έργου (παραχώρησης)

Γ. είναι η παροχή από δημοτικές επιχειρήσεις.

Δ. Δεν ισχύει τίποτα από τα παραπάνω.

3. Το νερό

A. συγγενεύει με το ηλεκτρικό ρεύμα ως προς την εθνικοποίησή τους

B. θεωρείται ισότιμο με το ηλεκτρικό ρεύμα στο πλαίσιο του δικαιώματος των ανθρώπων σε μία αξιοπρεπή κατοικία

Γ. συγγενεύει στη γαλλική ιστορία με τους σιδηροδρόμους όσον αφορά την ιδιωτική διαχείριση και των δύο τομέων.

Δ. Δεν ισχύει τίποτα από τα παραπάνω.

4. Το μη θαλασσινό νερό

A. κατευθύνεται προς τη θάλασσα ακόμη και αν το φράζουν φράγματα.

B. των υδάτινων ρευμάτων στη Γαλλία κατ' αρχάς είναι δημοτικό ή κρατικό.

Γ. κατ' αρχάς είναι κοινόχρηστο πράγμα.

Δ. Ισχύουν όλα τα παραπάνω.

5. Η Συνθήκη της Βέρνης

A. επιτρέπει την προστασία της ιδιοκτησίας των κτηνοτρόφων έναντι των λύκων.

B. προστατεύει τους λύκους ειδικά, όχι τις αρκούδες

Γ. συνήφθη στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Δ. καθιερώνει θεμελιώδη δικαιώματα των ανθρώπων, της τέταρτης γενεάς στην ιστορία καθιέρωσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

6. Το παραμύθι «Κοκκινοσκουφίτσα»

A. συγγράφηκε στα γαλλικά από το Βέλγο λογοτέχνη Σαρλ Περώ.

B. συνδέεται εμμέσως με την Συνθήκη της Βέρνης του 1979.

Γ. Ισχύουν και το A και το B.

Δ. στηρίζεται στο γεγονός ενός του θανάτου πολύ μικρού αριθμού παιδιών από λύκους στη Δυτική Ευρώπη, την εποχή της συγγραφής του παραμυθιού.

7. Στην εποχή των δικαιωμάτων της τέταρτης γενεάς

A. γεννήθηκε η αρχή της αειφορίας στο Δίκαιο του Περιβάλλοντος.

B. γεννήθηκε το ανθρώπινο δικαίωμα στο νερό, ιδίως στο πόσιμο.

Γ. γεννήθηκε το δικαίωμα στη συγκράτηση της κλιματικής αλλαγής.

Δ. Ισχύουν όλα τα παραπάνω.

8. Οι συμβάσεις του Ρίο αφορούν

A. το δικαίωμα στην ανάπτυξη, ιδίως με έργα ύδρευσης.

B. τη βιοποικιλότητα και την κλιματική αλλαγή.

Γ. την προστασία από την ερημοποίηση και τη διεθνή ειρήνη.

Δ. τα δικαιώματα στο νερό και στη βιώσιμη ανάπτυξη.

9. Οι σιδηρόδρομοι στη Γαλλία

A. είναι σήμερα αποκρατικοποιημένοι.

B. αποτέλεσαν αντικείμενο εθνικοποίησης.

Γ. κατασκευάστηκαν από το Κράτος, το οποίο άρχισε να παρέχει τις σιδηροδρομικές μεταφορές μέσω της Δημόσιας Εταιρείας Σιδηροδρόμων.

Δ. παρέχονται σήμερα από επιχείρηση που έχει το ίδιο νομικό καθεστώς με τους παρόχους ύδρευσης στη Γαλλία.

10. Τι δεν ισχύει από τα παρακάτω;

A. Οι αρκούδες αποτελούν θεμελιώδες στοιχείο της ευρωπαϊκής περιβαλλοντικής κληρονομιάς.

B. Οι δημοτικές επιχειρήσεις ύδρευσης έχουν υπαχθεί στην έννοια των διφυών νομικών προσώπων, στην ελληνική έννομη τάξη.

Γ. Ο γαλλικός χάρτης του περιβάλλοντος κάνει λόγο για το ανθρώπινο δικαίωμα στο νερό.

Δ. Στη γαλλική έννομη τάξη, ο στόχος του δικαιώματος στην αξιοπρεπή κατοικία δικαιολογεί το γεγονός ότι διαφορετικοί κανόνες εφαρμόζονται στο νερό από τη μια πλευρά και στο φυσικό αέριο ή στην ηλεκτρική ενέργεια, από την άλλη πλευρά.

11. Το δικαίωμα στο νερό

A. διαθέτει τα πρώτα του λογοτεχνικά ερείσματα στο παραμύθι του Σαρλ Περώ «Ο παπουτσωμένος γάτος»,

B. είναι δικαίωμα που γεννήθηκε στην εποχή της τέταρτης γενεάς των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Γ. συνδέεται στη Γαλλία με πρόσφατη νομολογία (απόφαση) του Συνταγματικού Συμβουλίου.

Δ. Ισχύουν όλα τα παραπάνω.

12. Η Γαλλία

A. διαθέτει Κώδικα Περιβάλλοντος,

B. διαθέτει ένα όργανο που ονομάζεται «Συνταγματικό Δικαστήριο»,

Γ. έχει ιδιωτικές επιχειρήσεις με εμπειρία σχεδόν ενός αιώνα στον τομέα της ύδρευσης.

Δ. Ισχύουν και το B και το Γ.

13. Στη Γαλλία

Α. νόμος το 1828 ανέθεσε στους δήμους την υποχρέωση να εξασφαλίσουν την τροφοδοσία των κατοίκων με νερό.

Β. ο Χάρτης του Περιβάλλοντος έχει συνταγματική αξία (συνταγματική τυπική δύναμη).

Γ. Ισχύουν και το Α και το Β.

Δ. με νόμο έχουν θεσπιστεί αυστηρές προϋποθέσεις για την χρήση της υδραυλικής ρωγμάτωσης (fracking).

ΛΥΣΗ

1. Γ
2. Γ
3. Γ
4. Δ.
5. Α
6. Β
7. Γ
8. Β
9. Β
10. Γ
11. Γ
12. Α
13. Γ